

32. Національні процеси в Україні: Історія і сучасність : документи і матеріали : у 2 ч. / [упоряд.: І. О. Кресіна, В. Ф. Панібудьласка]. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. 2. – 704 с.
33. Пилипенко О. О. Національно-демократичний рух в Україні (друга половина 80-х – початок 90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук / О. О. Пилипенко. – Донецьк, 2003. – 24 с.
34. Приходько Г. Труднощі державного відродження України / Г. Приходько // *Визвольний шлях*. – 1989. – № 12. – С. 1492–1494.
35. Прокоп М. Напередодні незалежності України. Спостереження і висновки / М. Прокоп. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Львів, 1993. – 646 с.
36. “Про перебудову і кадрову політику партії”. Промова Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова на Пленумі ЦК КПРС 27 жовтня 1987 р. // *Радянська Україна*. – 1988. – 28 січня. – С. 3.
37. “Революційній перебудові – ідеологію відновлення”. Промова Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова на Пленумі ЦК КПРС 18 лютого 1988 р. // *Радянська Україна*. – 1988. – 19 лютого. – С. 2.
38. Римаренко Ю. І. Національна соромливість: сутність, причини, шляхи подолання / Ю. І. Римаренко // *Етнополітична ситуація на Україні : матеріали круглого столу, присвяченого національним проблемам у республіці* / ред. Ю. І. Римаренко. – К., 1991. – 94 с.
39. Рум'янцева А. Є. Відродження та розвиток національних культур в Україні 1988–1996 рр. (на матеріалах південних областей) / А. Є. Рум'янцева. – Одеса, 1997. – 56 с.
40. Русначенко А. М. Національно-визвольний рух в Україні (1950-х – початку 1990-х рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра істор. наук / А. М. Русначенко. – К., 1999. – 42 с.
41. Савельєв В. Л. Сучасні етнічні процеси в контексті конфліктології / В. Л. Савельєв, Л. П. Нагорна // *УІЖ*. – 1993. – № 9. – С. 3–12.
42. Свідзинський А. Це складне національне питання / А. Свідзинський. – К. : Вид-во О. Теліги, 1994. – 67 с.
43. Секо Я. П. Національний рух середини 1980-х – початку 1990-х рр. у контексті відродження української державності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук / Я. П. Секо. – Чернівці, 2005. – 20 с.
44. Українська національна ідея та сучасність / [за ред. Г. І. Гончарука]. – Одеса : Астро Принт, 1999. – 254 с.
45. Хмара С. Про політичну ситуацію і становище з правами людини / С. Хмара // *Визвольний шлях*. – 1991. – № 6. – С. 731–741.
46. Чорновіл В. Про національне питання / В. Чорновіл // *Визвольний шлях*. – 1988. – № 10. – С. 1230–1233.
47. Шевченко Л. А. Шляхи національно-культурного відродження / Л. А. Шевченко // *Україна 90-х: шлях до незалежності : зб. наук. статей*. – К., 1992. – 109 с.
48. Шевчук Ж. А. Мовна політика в Україні в кінці 50-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук / Ж. А. Шевчук. – Харків, 2001. – 20 с.
49. Шевчук О. А. Український національно-культурний рух (друга половина 50-х – початок 90-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук / О. А. Шевчук. – Запоріжжя, 1998. – 20 с.

Much attention has been paid to analyzing scientific works of modern Ukrainian historian's, which are wrote about national problems in URSR in 1985-1991. They told us about historiography situation in Ukraine, to devoting discoveries of national questions after independence.

Key words: M. Gorbachev, reorganization, URSR, republic, national revival, national questions, national policy, national processes, nation, ideology, historical science, historiography.

УДК 930.22
ББК 63.2

В. В. Бездрабко

З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ КІНОФОТОФОНОДОКУМЕНТА В УКРАЇНІ

У статті зроблено історичний огляд основних здобутків українських дослідників у вивченні кінофотофоноводокумента. Розкрито історичні умови формування кінофотофоноводокументознавства на тлі історико-джерелознавчих і спеціальних документознавчих студій.

Ключові слова: документ, історичне джерело, кінофотофоноводокумент, кінофотофоноводокументознавство.

Документознавство – багатогранна дисципліна, пов'язана з провадженням документологічних студій і “споживанням” узагальнених висновків, абстрагованих значень на ґрунті конкретних спеціальних досліджень різних видів документів у безлічі контекстів. Ця наука має історичне коріння в кількох дисциплінах, що складають зміст, з одного боку, наук документально-комунікаційного циклу, а з іншого, – історико-джерелознавчого. Відтак відмінністю новітніх документознавчих розвідок є розмаїття ракурсів висвітлення наукових проблем, що майже завжди супроводжується неоднозначним сприйняттям інтелектуальним співтовариством.

Особливо гостро перед сучасними дослідниками постало питання співвідношення загального та спеціального документознавства. Не коментуючи розширення змісту й стан документології, який, на нашу думку, найвдаліше охарактеризував С.Г.Кулешов [49], зупинимося на спеціальному відгалуженні науки, орієнтованому на всебічне вивчення окремих видів документів. І хоч наразі науковці спільно тримаються думки про єдиний його конституційований вид – управлінське документознавство, утім на шляху становлення інших ланок спеціальної частини документознавства доцільно порушити питання історії дослідження в Україні й інших видів документів.

Лева частка новітніх носіїв інформації припадає на кінофотофонодокумент (далі – КФФД), що, як спеціальний вид документа, “претендує” стати об'єктом *кінофотофонодокументознавства*. Не зважаючи на велику “армію” прихильників такого підходу до виокремлення часткових випадків документознавства загалом і справедливості цього висновку, у новітній українській проблемно-тематичній історіографії відсутні узагальнюючі праці, що стосувалися б висвітлення історії студіювання КФФД. Ураховуючи актуальність документознавчої проблематики й необхідність заповнення існуючої наукової прогалини, спробуємо визначити основні віхи дослідження КФФД у вітчизняній науці, передусім, архівознавстві та спеціальних історичних дисциплінах, здобутки яких є найвагомішими.

Кожен дослідник історії вивчення КФФД неодмінно вказує на твори Г.М.Болтянського, О.М.Донде, Б.Д.Грекова, С.І.Бериштейна, які з'явилися ще в першій половині ХХ ст. і присвячувалися поверхневим міркуванням науково-популярного змісту щодо особливостей і значення кінофотофонодокументів. Хоч складно назвати перші праці серйозними ґрунтовними дослідженнями документів, утім згадка про них важлива для фіксації початку студіювання КФФД у джерелознавстві й історії мистецтва.

Справжній прорив у дослідженні КФФД настає в 1960–1980-х рр. Тематика досліджень помітно урізноманітнюється, виокремлюються основні дослідницькі напрями: критичний аналіз, класифікація документа, специфіка як історичного джерела, термінологія [35; 44; 50; 53; 62]. Зростання кількості публікацій пояснюється широким освоєнням різних типів і видів історичних джерел [54, с.9]. При цьому відзначають появу в ці роки навчальних посібників варіативного змісту, дисертаційних досліджень, наукових, науково-популярних видань тощо [59, с.75]. Більшість праць – це максимально узагальнюючі за формою та змістом різноаспектні огляди процесів кінофотофонодокументування, виявлення специфіки КФФД, методики його вивчення та користування як історичним джерелом. Окремим самостійним студіям передувало введення спеціальних розділів даної тематики в загальних працях різного формату, зокрема навчальних виданнях, чи при розгляді головних теоретичних джерелознавчих проблем, наприклад, класифікації документів. Принагідно можна згадати відомі курси джерелознавства історії СРСР М.М.Тихомирова, М.М.Черноморського, М.А.Варшавчика, В.І.Стрельського, у яких із-поміж інших видів джерел розглядалися кінофотозйомка та звукозапис, і перші спроби класифікувати ці види документів у загальному джерельному контексті [33; 34; 71; 72].

Першими вітчизняними тематичними студіями в досліджуваній проміжок часу називають альбоми фотодокументів під показовою назвою – “За владу Рад” (1957,

1967), підготовка яких передбачала належну репрезентацію фотографій з усіма ідентифікаційними ознаками [37]. Ідеться про описову статтю, основними позиціями якої стали: назва, тема зображення, автор, дата створення, місце зберігання. Окреслення кола необхідних для ідентифікації реквізитів фотодокументів було першим вітчизняним досвідом планованого вивчення джерел. Маргінальне становище дослідження КФФД в історичному джерелознавстві цього часу зумовило специфіку перших робіт, які мали емпірично-теоретичний характер і стосувалися переважно тематичних описів документів, що зберігалися в архівних фондах Центрального державного архіву фонофотокінодокументів (1944) (нині – Центральный державный кинофотофоноархив України ім. Г.С.Пшеничного), обласних державних архівах [31; 32; 41; 42; 63–65; 73]. Лише на початку 70-х рр. доповіді про КФФД як окремий об'єкт досліджень пропонуються до розгляду учасників конференцій [70].

Цим самим періодом датуються наукові публікації сучасної відомої дослідниці – кандидата історичних наук Л.П.Маркітан, для праць якої властиве розроблення загальної характеристики КФФД (ознаки, властивості, функції), ілюстрованої конкретним тематичним матеріалом [59]. Примітно те, що Л.П. Маркітан однією з перших серед вітчизняних науковців спробувала визначити переваги електромагнітного способу фіксації інформації, класифікувати кінофотодокументи та запропонувати для них узагальнюючий термін – “відеодокументи”. Оскільки традиційне розуміння змісту цього поняття не відповідає зробленій пропозиції, тому доцільно їй заперечити. Проте на позірному рівні виразно проглядає методично правильний підхід автора – орієнтування на зображувальну інформацію [60]. Праці Л.П.Маркітан з історії, теорії КФФД, організації різних форм роботи з ним ознаменували формування нового напрямку у вітчизняному документознавстві й джерелознавстві.

Упродовж 1970–1980-х рр. значно збільшується кількість документів, створюваних у сфері управління й науково-технічного документування кінофотозйомки, диктофонні, магнітофонні та відеозаписи. Виниклий у системі діловодства, виробничих процесів, наукових досліджень, слідчої практики та інших сферах, КФФД так само став об'єктом джерелознавства [46–48; 52]. Аналізуючи невеликий доробок розвідок про КФФД в управлінській сфері в контексті технічного документування, відомий російський джерелознавець В.М.Магідов відзначив основні їх концепти – організацію та технологію процесу, визначення видів і різновидів створюваних документів, призначення й можливості користування [54, с.82]. Ці випадки підкреслюють важливість КФФД для вдосконалення технології виробництва, наукової організації праці, підвищення ефективності документаційного забезпечення управління та інших цілей, а отже, і доцільність їх вивчення [54, с.82]. Відтак цілком закономірно виглядає розгляд кінофотофонодокументування в діловодстві на сторінках одного з найавторитетніших фахових видань – “Архіви України”.

Помітними були досягнення архівістів стосовно розроблення засад комплектування державних архівів КФФД, їх класифікації, технічних умов зберігання, експертизи цінності й відбору на державне зберігання, розроблення засобів інтелектуального доступу [29; 43; 45; 46; 66; 77]. Усього за досліджуваний проміжок часу в системі Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР було створено більше 20 нормативно-правових документів загальнодержавного значення, які впорядковували всі ділянки роботи з КФФД в архіві [54, с.44]. Провідними спеціалістами Головного архівного управління при Раді Міністрів були укладені аналоги союзних документів, адаптовані до специфіки архівних фондів [2; 3; 7–12; 19; 24; 26–28]. Пізніше, зі здобуттям Україною незалежності, творення власної нормативно-правової бази розгорнулося набагато активніше, що привело до зміцнення студіювань КФФД із позицій проведення науково-технічного опрацювання, описування, каталогізації, створення покажчиків

документів, розроблення технічних умов зберігання, втілення консерваційно-реставраційних заходів, класифікації документної інформації тощо [1; 4–6; 13–20; 23; 25].

Крім розроблення нормативно-правової бази, пов'язаної зі створенням, функціонуванням і зберіганням КФФД, слід указати на появу низки наукових публікацій із найактуальнішої теоретичної та науково-практичної проблематики. Багатою на загальні зауваження щодо характеристики КФФД виявилася розвідка відомого архівіста, історика-джерелознавця О.А.Купчинського “Розшифрування ранніх фотодокументів та їх описування в архівах і бібліотеках” [51]. Стаття надзвичайно цікава в постановочному плані, оскільки порушила актуальні питання вивчення фотодокументів, їх обліку, опрацювання, зберігання та використання в умовах двох інформаційних систем.

Визнаючи стан наукового розроблення фотодокументів в архівній, бібліотечній системах незадовільним, посилаючись на недостатнє розроблення загальних засад описування на нормативно-методичному рівні*, О.А.Купчинський піднімає питання про важливість формування фотосправ згідно “з історичною єдиною цілісністю, сформованою в межах фондоутворювача”, організацію окремої системи обліку фотодокументів, невідкладного описування фотографій, розроблення методики роботи з ними з урахуванням специфіки й особливостей першоджерел, створення апарату каталогів, фототек негативів, інших видів довідкового апарату.

Запропонована науковцем схема опису фотодокументів базувалася на аналізі їх змісту та форми. Основними позиціями опису стали: а) зміст зображуваного об'єкта, час виготовлення фотодокумента, його автентичність; б) зовнішні атрибутивні ознаки фотодокумента: розмір, колір, спеціальні друковані та рукописні написи на ньому, стан зберігання; в) дані про техніку (способи) виконання фотодокументів [51, с.22]. Додатковими елементами опису О.А.Купчинський називає відомості про джерело надходження фотодокументів до архівів і бібліотек, фондів чи колекцій, вказівку про опублікування [51, с.22–23]. Докладний аналіз змісту фотодокумента, на думку архівіста, має відбуватися з урахуванням усієї інформації, котру містить фотодокумент – підписів, монограм, ініціалів на фотознімках тих, хто зображений, і тих, кому належать ці фотографії; дарчих надписів, присвят, екслібрисів, штампів, відбитків родових печаток, замовних рукописних чи друкованих наклейок тощо [51, с.22–23]. Публікація О.А.Купчинського продемонструвала комплексний підхід автора в дослідженні фотодокумента, ґрунтований на принципах історизму й об'єктивності.

Незважаючи на те, що в 1960–1980-х рр. КФФД утвердився як об'єкт дослідження, сама галузь кінофотофонодокументознавство залишалася маргіальною в межах ширшої дисципліни – документознавства. Неохоче виявлення інтересу до КФФД серед науковців-гуманітаріїв пояснюють трудностю оперування спеціальною технічною й технологічною підготовкою для роботи з ним, низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення установ, які створюють і зберігають цей вид документів; переважанням цікавості до письмових джерел, що володіють більш відкритим доступом до інформаційного потенціалу.

Організаційний і когнітивний прорив у вивченні КФФД настає в 1990–2000-х рр. Модерна “зорієнтованість” історичної науки на розширення джерельної бази дослідницької діяльності актуалізувала дослідження різних видів джерел. Тому студіювання кінофотофонодокумента підтримується завдяки цілеспрямованій науково-дослідній діяльності Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С.Пшеничного (далі – ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного), Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, відділу спеціальних історичних

* Нормативно-методичну, джерельну базу дослідження О.А.Купчинського склали “Инструкция по научно-технической обработке и каталогизации фотодокументов в государственных архивах” (М., 1957), праця Т.М.Девель “Материалы по технике ведения фотоархива при научно-исследовательских учреждениях” (М. ; Л., 1954).

дисциплін Інституту історії України НАН України. Упродовж цього періоду з'явилися різнопланові дослідження, які можна класифікувати за змістовою чи предметно-тематичною ознаками таким чином: історичні, теоретико-фундаментальні та теоретико-прикладні, науково-технологічні, а за жанрами видань – наукові, науково-популярні, нормативно-правові, довідкові [4; 36; 55–58; 67–69; 74; 75].

До першого блоку належать розвідки, присвячені загальній історії ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного та її окремим сторінкам. Найактивнішими розробниками історичних оглядів виступили О.М.Базанова, Н.М.Слончак, Н.М.Топішко, які порушили історію комплектування архіву та зберігання документів, особливості користування ними [31; 32; 69; 75].

Література довідково-бібліографічного змісту, що з'явилася завдяки старанням ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного, Державного комітету архівів України протягом останнього десятиліття, докладно зафіксувала основні наукові досягнення архівістів стосовно впорядкування КФФД, зокрема створення засобів інтелектуального доступу, спродукованих науковою обробкою документів, їх описом, розробленням типової інформаційної моделі [30; 38; 39; 42; 61]. Чільне місце посідають анотовані каталоги кінодокументів, підготовлені ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного, у яких подано інформацію про документи окремих історичних періодів за такою схемою: назва (мовою оригіналу), дата випуску чи зйомки (для окремих кіносюжетів), порядкове число кіножурналу, кількість частин, обліковий номер в архіві, назва кіностудії (повна або за офіційно прийнятим скороченням), прізвище, ініціали режисера (лише для фільмів), описова стаття, що містить анотацію, тобто коротку інформацію про подію та її учасників, місце, де вона відбувалася [68]. Порівнюючи каталоги КФФД останнього десятиліття з першими варіантами середини ХХ ст., відмітимо збільшення обсягу вторинної інформації, що докладно розкриває зміст і зовнішні характеристики документів.

Перші узагальнюючі статті про дисципліни, що займаються вивченням КФФД, з'явилися на початку 90-х рр. у відомому навчальному посібнику Інституту історії України НАН України “Специальные исторические дисциплины” (1992). КФФД було розглянуто не тільки як об'єкт історичного джерелознавства, але й як об'єкт самостійних історичних дисциплін – кінофотознавства та фонодокументалістики. Авторами статей виступили відомі розробники тематики – Л.П.Маркітан і Н.М.Слончак, які через історію кінофотофонодокументів продемонстрували накопичення знань про них і складання відповідних галузей. Ознаки, властивості, функції, класифікація КФФД, міждисциплінарні зв'язки лягли в основу стислого розкриття теорії дисциплін.

Не зважаючи на констатацію загальновідомих фактів і положень, поява окремих статей, присвячених кінофотознавству та фонодокументалістиці як спеціальним історичним дисциплінам, стала помітною подією, що увиразнилася в історії документознавства з декількох основних причин. По-перше, ствердження належності цих галузей знань до історичних наук, а по-друге, визнанням їх конституційованості. І хоч наприкінці 2000-х рр. ці положення не розглядаються беззастережно та викликають більше негативної критики, аніж схвалення, проте варто позитивно поцінувати спроби розглянути дисципліни в історичному дисциплінарному контексті, порушивши, таким чином, проблему розширення наукового простору вивчення КФФД.

Наявність у відомому науковому проекті Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України – робочих зошитах “Української архівної енциклопедії” (2006–2007) статей, присвячених фото- і фонодокументознавству, робить спокусливим порівняльний аналіз з огляду на різницю в часі появи – 15 років. Тут ми не зустрічаємо понять кінофотознавство чи фонодокументалістика. Вони вкладаються в статті ширшого змісту – фонодокументознавство та фотодокументознавство (при відсутності статті про кінодокументознавство). Їх відрізняє стрункіший виклад інформації про зміст дисциплін, зокрема

термінологічне означення. Визначальним при цьому виступає переконання автора статей – Л.П.Маркітан у тому, що фонодокументознавство та фотодокументознавство є спеціальними історичними дисциплінами, які досліджують фото- і фонодокумент, як історичні джерела [57; 58]. Зміст дисциплін подається через історію фото-, фонодокументів, зокрема, способів фіксації інформації та її відтворення. Короткими заувагами про особливості форми та змісту фото-, фонодокументів як видів історичних джерел завершується теоретична частина статей. Утім і вона, на нашу думку, далека від досконалості. Так, твердження про абсолютну об'єктивність фотодокумента не витримує критики, а виклад принципів здійснення наукової критики обмежується “загальними принципами” аналізу історичного джерелознавства. Таким чином, очевидно, що автор “виводить” їх зміст, опираючись на джерелознавчі традиції, і мимохідь продовжує вважати фонодокументознавство та фотодокументознавство розділами *історичного* джерелознавства, а не документознавства. Зрештою, відгукуючись про наукову проблематику фонодокументознавства, Л.П.Маркітан зауважує, що та “знаходиться на початковому етапі і потребує пильної уваги та розробки відповідних методик дослідження” [57, с.178]. Відтак подібне ставлення до фото-, фонодокументознавства пояснюється дослідницею триванням становлення дисциплін. Тому підміна документознавства джерелознавством виглядає скоріше не як парадокс, а як спричиненість становищем галузей наукових знань на початку ХХІ ст. Правда, розвиток самого джерелознавства в 1990–2000-х рр. відзначається складністю, зумовленою інтеграційними процесами в середовищі не лише гуманітарних дисциплін, і фраза, кинута майже чверть століття тому В.В.Фарсобіним: “На питання, що є джерелознавство, відповідають по-різному” [76, с.11], залишається актуальною.

Важливе значення для конституювання кінофотофонодокументознавства мають теоретичні наукові студії Л.П.Маркітан і Н.М.Слончак. Постійний інтерес до КФФД зробив їх одними з найвідоміших дослідників спеціального виду документознавства. Передусім варто відзначити працю Л.П.Маркітан “Фонодокументи (джерелознавчий аспект)” [56], у якій розглянуто еволюцію звукозапису та вплив форми фіксації інформації на зміст документа. Проявляючи найбільший інтерес до фонопортретистики, Л.П.Маркітан прагне сконструювати методику аналізу людського голосу як виду звукозапису та встановлення суб'єктивних і характерних якостей особистості. Так само вчсна вчиняє й у випадку кінопортретистики. Динамічний розвиток сюжету в кадрі дозволяє науковцю коментувати інформативність рухів для розкриття характеру дійової особи, узалежнюючи інтерпретацію історичного джерела від психологічних чинників творця та об'єкта запису, наслідуючи при цьому відомі джерелознавчі ідеї О.С.Лаппо-Данилевського.

Безперечно, слушні міркування щодо більших можливостей об'єктивної інтерпретації джерельної інформації завдяки вищій мірі її суб'єктивізованості стали важливим висновком для новітніх дискурсів у кінофотофонодокументознавстві. Разом із цим укажемо на неправомірне вживання понять “радіожурналістика”, “тележурналістика” чи “відеожурналістика” в розумінні історичного джерела [56, с.124], що спотворює значення носія інформації й специфічного виду суспільної діяльності, пов'язаної з продукуванням інформації та її розповсюдженням.

До досліджень тематичного змісту досліджуваного проміжку часу зарахуємо студії Л.П.Маркітан, що оповідають про кінофотофонодокументи періоду Другої світової війни, які зберігаються в ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного [55]. Поцінуючи окремі “літописи, написані світлом і тінню”, Л.П. Маркітан робить важливий висновок щодо можливого кон'юнктурного спотворення відеоінформації, що відбивається на мірі її об'єктивності. Цим самим історик порушує питання відносної достовірності кінофотофонодокументів, детермінованої суб'єктивною волею їх авторів [55, с.350].

Окремому виду документа – відеофонограмам присвячено публікацію Н.М.Слончак “Відеодокументалістика як історичне джерело” [67]. Звукова та відеоінформація ототожнюються з відеодокументом, який виступає головним об’єктом дослідження короткої розвідки. Визначаючи особливості зображувальних, художньо-естетичних, звукових властивостей відеодокументів, автор відштовхується від зауваги про їх більшу достовірність, “адекватність” як історичних джерел інформації, порівняно з іншими видами документів, що забезпечується “демонструванням” історичних фактів, “прямим документуванням події” [67, с.323]. Серед актуальних проблем вивчення відеодокументів як історичних джерел дослідник виокремлює їх класифікацію. Намагаючись розв’язати це складне питання, серед критеріїв диференціації називаються масштабність поширення чи розповсюдження (загальнодержавні, місцеві), жанрово-видова специфіка (документальні, науково-популярні), форма організації відзнятого матеріалу (фільм, спецвипуск, інформаційна програма, репортаж, телевізійна передача, концертна програма), формат запису, носій інформації, техніка виконання тощо.

Пропонована Н.М.Слончак схема класифікації відеодокументів страждає формально-логічними хибами. Так, види документів, названі згідно з поділом за формою організації відзнятого матеріалу, не завжди узгоджуються між собою через різний значенсвий обсяг. Викликає заперечення некоректне вживання терміна “відеодокументалістика” в розумінні сукупності відеодокументів, що унаочнює ще одну проблему кінофотофонодокументознавства, пов’язану з неусталеністю спеціальної лексики та “термінологічними вторгненнями” кіномистецтва. Проте, не зважаючи на окремі методологічні недоліки, праці Н.М.Слончак засвідчили постійність інтересу до тих питань спеціального документознавства, які складають теоретичні засади науки, сприяючи, тим самим, розвитку дисципліни.

Таким чином, упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. в Україні відбувається зародження кінофотофонодокументознавства як науки про особливий вид документа – кінофотофонодокумент. Утім, напевно чи можна говорити про повноцінне конституювання дисципліни. Хоч започатковані історичні, теоретичні, науково-методичні дослідження можуть скласти серйозне підґрунтя для успішного розгортання дальших спеціальних документознавчих студій.

1. Ведення опису фонодокументів магнітного запису: робоча інструкція / Держкомархів України. – К., 2000. – 24 с.
2. Инструкция по подготовке и проведению общей консервационно-реставрационной обработки фотонегативов в лаборатории обеспечения сохранности (ЛОС) фотодокументов ЦГАКФД УССР / Главное архивное управление при Совете Министров УССР. – К., 1980. – 3 с.
3. Инструкция по профилактической перемотке фонодокументов на магнитной ленте / Главное архивное управление при Совете Министров УССР. – К., 1982. – 6 с.
4. Інструкція по організації роботи з відеодокументами / Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. – К., 1999. – 10 с.
5. Інструкція щодо ведення опису фонодокументів грамофонного запису / Держкомархів України. – К., 2003. – 11 с., [2] арк. дод.
6. Методика описання кінодокументів в монтажних листах і на каталожних картках : метод. рекомендації (другий перероблений і доповнений варіант) / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 1995. – 60 с.
7. Методические рекомендации по выявлению, учету, организации хранения особо ценных фонодокументов на магнитной ленте и созданию на них страхового фонда / Главное архивное управление при Совете Министров УССР. – К., 1982. – 13 с.
8. Методические рекомендации по выявлению, учету, организации хранения особо ценных фотодокументов и созданию на них страхового фонда / Главное архивное управление при Совете Министров УССР. – К., 1982. – 9 с.
9. Методические рекомендации по выявлению, учету, организации хранения особо ценных кинодокументов и созданию на них страхового фонда / Главное архивное управление при Совете Министров УССР. – 2-е изд. – К., 1982. – 14 с.

10. Методическое пособие по научно-технической обработке кинодокументов производства телестудий / Главное архивное управление при Совете Министров УССР. – К., 1968. – 14 с.
11. Методическое пособие по научно-технической обработке кинодокументов в ЦГАКФФД УССР / Главное архивное управление при Совете Министров УССР. – К., 1970. – 23 с.
12. Методичний посібник для обробки кінодокументів на 16-мм плівці / Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. – К., 1967. – 7 с.
13. Методичні вказівки з підготовки до видання анованих каталогів кінодокументів / Держкомархів України. – К., 2003. – 20 с.
14. Методичні рекомендації з науково-технічного оброблення фотоальбомів / Держкомархів України. – К., 2002. – 5 с.
15. Методичні рекомендації щодо створення іменного каталога на кіно-, відео-, фото-, фонодокументи / Держкомархів України. – К., 2002. – 4 с.
16. Норми часу і виробітку на основні види робіт з кінодокументами / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 1998. – 32 с.
17. Норми часу і виробітку на основні види робіт з фонодокументами / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 1999. – 23 с.
18. Норми часу і виробітку на основні види робіт з фотодокументами / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 1998. – 21 с.
19. Описання фотодокументів в описах і на каталожних картках : метод. рекомендації / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 1996. – 49 с.
20. Описування відеодокументів в описах зйомок : метод. рекомендації / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 2005. – 19 с.
21. Описування фонодокументів магнітного запису / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 1998. – 25 с.
22. Описування фонодокументів на каталожних картках : метод. рекомендації / Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України. – К., 1999. – 23 с.
23. Положення про порядок передавання кіно-, відео-, фото-, фонодокументів на постійне зберігання / Держкомархів України. – К., 2004. – 5 с.
24. Рабочая инструкция по организации работы по научно-технической обработке кинодокументов на 16-мм пленке производства Республиканской студии телевидения / Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. – К., 1980. – 9 с.
25. Складання робочих карток на фонодокументи магнітного запису : пам'ятка / Держкомархів України. – К., 2000. – 6 с.
26. Схема классификации документной информации в систематическом каталоге кинодокументов / Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. – К., 1985. – 96 с.
27. Схема классификации документной информации в систематическом каталоге фотодокументов / Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. – К., 1985. – 104 с.
28. Схема классификации документной информации в систематическом каталоге фонодокументов / Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР. – К., 1987. – 5 с.
29. Андросова М. Е. О классификации кинофотодокументов в государственных архивах СССР / М. Е. Андросова // Сов. архивы. – 1988. – № 6. – С. 35–37.
30. Архівні установи України : довідник. Т. 1 : Державні архіви / Держкомархів України, УНДІАСД ; редкол.: Г. В. Боряк (голова) [та ін.]. – 2-ге вид., доп. – К., 2005. – С. 127–145.
31. Базанова М. М. Кінофотолітопис історії Києва / М. М. Базанова, Н. О. Топішко // Архіви України. – 1982. – № 2. – С. 30–40.
32. Базанова О. М. ЦДКФФА України: події і люди / О. М. Базанова // Архіви України. – 1998. – № 1/6. – С. 73–85.
33. Варшавчик М. А. Источниковедение истории КПСС : учеб. пособие / М. А. Варшавчик. – М. : Высш. школа, 1973. – 228 с.
34. Варшавчик М. А. Предмет и задачи источниковедения истории КПСС : учеб. пособие / М. А. Варшавчик. – К. : Рад. школа, 1967. – 276 с.
35. Евграфов Е. М. Кинофотодокументы как исторический источник : учеб. пособие / Е. М. Евграфов. – М., 1973. – 164 с.
36. Ємельянова Т. Використання архівної інформації кінодокументів періоду Другої світової війни у ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного / Т. Ємельянова // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – № 11. – С. 11–19.
37. За владу Рад : альбом фотографій. – К., 1957 ; К., 1967.
38. Кінолітопис: анований каталог кіножурналів, документальних фільмів і кіносюжетів (червень 1945–1955) / упоряд.: О. І. Селіфонов, Н. М. Слончак, Н. О. Топішко ; Держкомархів України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. – К., 2002. – 486 с. – (Серія “Архівні зібрання України. Спеціальні довідники”).

39. Кінолітопис : анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів (червень 1956–1965) / упоряд.: Л. Б. Пількевич, О. І. Селіфонов, Н. М. Слончак, Н. О. Топішко ; Держкомархів України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. – К., 2002. – 624 с. – (Серія “Архівні зібрання України. Спеціальні довідники”).
40. Кінолітопис: Укр. РСР за 60 героїчних років, 1917–1977. – К., 1977. – 122 с.
41. Кінолітопис: Укр. РСР у Великій Вітчизняній війні Рад. Союзу 1941–1945 рр. – К., 1975. – 112 с.
42. Кінолітопис: Україна і Друга світова війна : анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіносюжетів, спецвипусків (1939–1945) / Держкомархів України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. – К., 2005. – 181 с.: іл. – (Серія “Архівні зібрання України. Спеціальні довідники”).
43. Кобелькова Л. А. О классификации и фондировании кинофотофонодокументов и видеограмм ГАФ СССР / Л. А. Кобелькова, В. М. Магидов // Сов. архивы. – 1989. – № 7. – С. 11–23.
44. Кострикина О. В. Фотодокументы по истории космонавтики в СССР (1961–1965 гг.): источниковедческий анализ : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. ист. наук / О. В. Кострикина ; ГАУ, Всесоюзн. науч.-исследов. ин-т документоведения и архивного дела. – М., 1985. – 22 с.
45. Крюкова Л. Н. Вопросы источниковедческого анализа кинодокументов и комплектования ими государственных архивов / Л. Н. Крюкова, В. Ф. Рунге, В. Г. Фролов // Сов. архивы. – 1969. – № 4. – С. 41–49.
46. Кузин А. А. О некоторых вопросах экспертизы ценности и использования кинофотодокументов / А. А. Кузин // Сов. архивы. – 1976. – № 2. – С. 40–45.
47. Кузин А. А. Значение кино- фото- фономатериалов для истории науки и техники / А. А. Кузин, А. С. Федоров // Памятники истории науки и техники. 1984. – М., 1986. – С. 168–175.
48. Кузин А. А. Техническое документирование / А. А. Кузин, Н. Г. Филиппов. – М., 1973. – 168 с.
49. Кулешов С. Г. Документологія як навчальний курс та наукова дисципліна / С. Г. Кулешов // Студії з архівної справи та документознавства. – 2006. – Т. 14. – С. 58–61. [Короткий виклад виступу на Міжнародній науково-теоретичній конференції “Актуальні проблеми державного управління та документно-інформаційного забезпечення апарату влади” (25–26 квітня 2006 р., м. Київ)].
50. Кунтиков И. Н. Кинофотофонодокументы в научных исследованиях / И. Н. Кунтиков // Вопр. архивоведения. – 1962. – № 12. – С. 55–59.
51. Купчинський О. А. Розшифрування ранніх фотодокументів та їх описування в архівах і бібліотеках / О. А. Купчинський // Архіви України. – 1978. – № 6. – С. 20–23.
52. Лившиц Я. З. Делопроизводство и техническая документация : учеб. пособие / Я. З. Лившиц, Н.Г. Филиппов. – М., 1981. – 234 с.
53. Листов В. С. Советское документальное кино 1917–1919 гг. как источник для исторического исследования (от Октября до национализации кинематографа) : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. ист. наук / В. С. Листов ; ГАУ СССР, Всесоюзн. науч.-исследов. ин-т документоведения и архивного дела. – М., 1968. – 23 с.
54. Магидов В.М. Кинофотофонодокументы в контексте исторического знания / В. М. Магидов. – М., 2005. – 346 с.
55. Маркітан Л. Кінофотофонодокументи про події Великої Вітчизняної війни (на матеріалах ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного) / Л. Маркітан // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та практики : збірка наукових праць та спогадів пам’яті відомого вченого-історика, доктора історичних наук, професора Володимира Олександровича Замлинського. – К., 2001. – У 2 ч. Ч. 1. – С. 342–352.
56. Маркітан Л. Фонодокументи (джерелознавчий аспект) / Л. Маркітан // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. праць та спогадів. – К., 1998. – Ч. 2. – С. 119–127.
57. Маркітан Л. Фонодокументознавство / Л. Маркітан // Українська архівна енциклопедія: Н–Я. Робочий зошит / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2007. – С. 177–178.
58. Маркітан Л. Фотодокументознавство / Л. Маркітан // Українська архівна енциклопедія: Н–Я. Робочий зошит / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2007. – С. 181–182.
59. Маркітан Л. П. Здійснення ленінського плану електрифікації на Україні в кінофотофонодокументах / Л. Маркітан // УІЖ. – 1969. – № 6. – С. 111–115.
60. Маркітан Л.П. Значення кінофотодокументів у пропаганді історичних знань / Л. Маркітан // УІЖ. – 1985. – № 1. – С. 77–84.
61. Національний архівний фонд України: засоби інтелектуального доступу до документів : довідник / упоряд. Н. М. Хримова, В. В. Бездрабко. – К., 2002. – 167 с. – (Серія “Міжархівні довідники”).
62. Пушкарёв Л. Н. Источниковедческие проблемы кинофотофонодокументов / Л.Н. Пушкарёв // Сов. архивы. – 1968. – № 12. – С. 89–92.

63. Пшеничний Г. С. Кіно-фото-фонодокументи – на службу соціалістичному будівництву / Г. С. Пшеничний // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління. – 1960. – № 1 (39). – С. 17–21.
64. Пшеничний Г. С. Кіно-фото-фонодокументи на службі радянського народу / Г. С. Пшеничний // 3 історії архівного будівництва на Україні : зб. статей, присвяч. 40-річчю радянського архівного будівництва. – Х., 1958. – С. 70–77.
65. Рибалко О. Л. Архівні документи про життя і творчість О.П. Довженка (огляд фондів ЦДАЖР УРСР та ЦДКАФФД УРСР) / О. Л. Рибалко, В. І. Олефіренко // Архіви України. – 1984. – № 5. – С. 28–41.
66. Розанова Л. О связи теории и практики в работе с фонодокументами / Л. Розанова // Сов. архивы. – 1989. – № 7. – С. 28–33.
67. Слончак Н. Відеодокументалістика як історичне джерело / Н. Слончак // Спеціальні історичні дисципліни: питання історії та методики. Ч. 5 / Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 10 : зб. наук. праць на пошану академіка НАН України В. А. Смолія : у 2 ч. – К., 2000. – Ч. 1. – С. 322–325.
68. Слончак Н. Підготовка до видання анотованих каталогів кінодокументів у ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного / Н. Слончак // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та практики : зб. наукових праць та спогадів пам'яті відомого вченого-історика, доктора історичних наук, професора Володимира Олександровича Замлинського. – К., 2001. – У 2 ч. Ч. 1. – С. 352–354.
69. Слончак Н. Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного – скарбниця історії / Н. Слончак // Студії з арх. справи та документознавства. – К., 2002. – Т. 8. – С. 281–287.
70. Солонинко В. М. V республіканська наукова конференція істориків-архівістів / В. М. Солонинко // УІЖ. – 1973. – № 2. – С. 154.
71. Стрельський В. И. Теория и методика источниковедения истории СССР / В. И. Стрельский. – К., 1976. – 486 с.
72. Тихомиров М. Н. Источниковедение истории СССР: учеб пособие / М. Н. Тихомиров. – М., 1962. – 480 с.
73. Ткаченко І. Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона АН УРСР у фотодокументах / І. Ткаченко // Архіви України. – 1971. – № 4. – С. 91–94.
74. Топішко Н. Опис фотоальбомів з Празького Музею визвольної боротьби України, що зберігаються в Центральному державному кінофотофоноархіві України / Н.О. Топішко // Генеза. – 1995. – Ч. 3. – С. 144–146.
75. Топішко Н. О. Архів кінофотодокументів України / Н. О. Топішко // Енциклопедія сучасної України. – К., 2001. – Т.1 : А. – С. 701–702.
76. Фарсобин В. В. Источниковедение и его метод: опыт анализа понятий и терминологии / В. В. Фарсобин. – М. : Изд-во “Наука”, 1983. – 230 с.
77. Фесуненко И. С. О комплектовании Государственного архивного фонда Союза ССР кинодокументами и некоторых критериях их источниковедческого анализа / И. С. Фесуненко // Вопр. архивоведения. – 1962. – № 4. – С. 33–37.

The article gives historic overview of basic Ukrainian research findings in the field of cinematic photophonograph document studies. It reveals historic conditions of the cinematic photophonograph document studies against the background of historic source studies as well as the specialized document studies.

Key words: *document, historic source, cinematicphotophonographdocument, cinematicphotophonographdocument studies.*